

Gospodarka leśna w strategii zmian wzorców produkcji i konsumpcji na sprzyjające realizacji zasad trwałego, zrównoważonego rozwoju – wyzwania edukacyjne

Jarosław Oktaba, Paweł Staniszewski

Katedra Użytkowania Lasu, Wydział Leśny SGGW w Warszawie
joktaba@wl.sggw.pl; pstaniszewski@wl.sggw.pl

NOTATKI / NOTES

Streszczenie. Strategia Zmian Wzorców Produkcji i Konsumpcji na Sprzyjające Realizacji Zasad Trwałego, Zrównoważonego Rozwoju została opracowana przez Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej i przyjęta przez Radę Ministrów 14.10.2003 roku. Wprowadzenie tej strategii połączone jest szeregiem działań wynikających zarówno z innych długookresowych strategii rozwoju kraju np. Polska 2025 – Długookresowa Strategia Trwałego i Zrównoważonego Rozwoju jak i z sektorowymi strategiami rozwoju takimi jak polityka energetyczna itp. Gospodarka leśna jest zarówno adresatem jak i ważnym narzędziem wdrażania tej strategii. Realizacja strategii stawia cały szereg wyzwań edukacyjnych począwszy od zdobycia wiedzy na temat tego, czym jest zrównoważony rozwój?, jak go mierzyć?, w jaki sposób wprowadzić zmiany w kierunku realizacji strategii?, aż po zmianę sposobu użytkowania zasobów leśnych i edukację pracowników, zleceniobiorców i społeczeństwa korzystającego z zasobów leśnych.

Słowa kluczowe: Polityka leśna, edukacja, strategie długookresowe, zrównoważony rozwój

Artykuł 5 Konstytucji RP (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.), który mówi, że: „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.” oznacza konieczność takiego projektowania działań gospodarczych, które zaspokajając obecne i przyszłe potrzeby społeczne nie naruszają bezpieczeństwa ekologicznego kraju.

Pojęcie zrównoważonego rozwoju zdefiniowane jest w art. 3 pkt. 50 ustawy Prawo ochrony środowiska, zgodnie z którym: „Przez zrównoważony rozwój rozumie się taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń.” Tak definiowany paradygmat zrównoważonego rozwoju nakłada na organa władzy publicznej konieczność podjęcia aktywnych działań mających

wprowadzić do praktyki postulowane działania i to w taki sposób, by można było je zmierzyć. Jedną z pierwszych prób oszacowania poziomu zrównoważenia rozwoju przez organa administracyjne państwa jest opracowanie przygotowane przez GUS (GUS 2011), w którym podjęto się metodycznego, wymiernego opisu procesów zrównoważonego rozwoju w skali kraju. Nie ma jak dotąd skutecznej próby wymiernego określenia takiego wskaźnika dla działań gospodarczych w skali branżowej.

Strategia Zmian Wzorców Produkcji i Konsumpcji na Sprzyjające Realizacji Zasad Trwałego, Zrównoważonego Rozwoju (Strategia) została opracowana przez Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej i przyjęta przez Radę Ministrów 14.10.2003 roku, jako element realizacji obowiązku wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju do praktyki.

Zapisy Strategii stały się jednym z podstawowych elementów polityki ekologicznej i gospodarczej naszego kraju i są zharmonizowane z zapisami Strategii Unii Europejskiej na rzecz trwałego, zrównoważonego rozwoju przyjętej w maju 2001 r., Strategii ochrony środowiska OECD na pierwsze dziesięciolecie XXI w. przyjętej 16 maja 2001 r. przez Ministrów Środowiska państw OECD oraz rekomendacjami Światowego Szczytu w sprawie Zrównoważonego rozwoju świata, który odbył się w 2002 r. w Johannesburgu.

Na szczycie w Johannesburgu przyjęto zapisy wskazujące, że istnieje taka konieczność zmiany wzorców produkcji i konsumpcji, by osiągnąć dwa podstawowe cele: poprawić jakość życia i umożliwić zaspokojenie podstawowych potrzeb ludzi oraz zapewnić wzrost gospodarczy bez degradacji środowiska. Realizacja tych celów opisana została w zaakceptowanym „Planie wdrożeń”, w którym zawarto zestawienie możliwych do podjęcia działań takich jak:

- opracowanie i wdrożenie ramowego 10-letniego krajowego programu zmian niekorzystnych trendów konsumpcji i produkcji, w szczególności poprzez poprawę efektywności wykorzystywania zasobów naturalnych nieodnawialnych i odnawialnych, troskę o integralność i wydolność ekosystemów, ograniczanie zanieczyszczeń wody, atmosfery oraz gleby,
- opracowanie polityk, strategii, działań, narzędzi, mechanizmów monitoringu i ocen, w tym wskaźników, stosowanie analiz cyklu życia produktów,
- pełne wdrożenie zasady „zanieczyszczający płaci” i wycofywanie niekorzystnych dla środowiska subsydiów,
- opracowanie i wdrożenie programów edukacyjnych i promocyjnych dotyczących promowania zrównoważonej konsumpcji (włączanie środowisk nauczycieli i mediów), poprawa informacji o produktach i skutkach ich stosowania dla zdrowia i środowiska,
- wspieranie programów czystszej produkcji oraz inwestycji, pomoc techniczna i finansowa w tym zakresie dla małych i średnich przedsiębiorstw,
- zwiększenie odpowiedzialności korporacji oraz poprawa ich działalności proekologicznej i socjalnej, przede wszystkim w drodze dobrowolnych porozumień, wspieranie dialogu pomiędzy korporacjami a społecznościami lokalnymi i grupami interesu,
- opracowanie i wdrożenie kryteriów ekologicznych w zamówieniach publicznych,
- wspieranie badań naukowych i rozwoju technologii przyjaznych środowisku i człowiekowi,
- rozwój, rozpowszechnianie i zwiększanie konkurencyjności alternatywnych źródeł energii i energetyki odnawialnej, poprawa efektywności energetycznej produkcji i produktów,

- internalizacja tzw. kosztów zewnętrznych do cen produktów (przede wszystkim w zakresie zdrowia i środowiska),
- opracowanie i wdrożenie strategii zrównoważonego rozwoju transportu oraz infrastruktury transportowej w oparciu o politykę sterowania potrzebami przewozowymi,
- promocja minimalizacji wytwarzania odpadów, ich selekcja, recykling, odzysk surowców i bezpieczna utylizacja,
- minimalizacja ryzyka dla zdrowia i środowiska powodowanego przez substancje chemiczne i odpady niebezpieczne oraz zakaz eksportu takich odpadów do innych krajów,
- wdrożenie globalnie zharmonizowanego systemu klasyfikacji i znakowania substancji chemicznych.

Rząd Polski w 2003 r. przyjął dokument „Zobowiązania Polski wynikające z postanowień zawartych w Planie działań Szczytu Ziemi w Johannesburgu – Program wdrażania”.

Wskazane w Strategii główne problemy związane ze sferą przemysłową to: niska efektywność gospodarowania zasobami środowiska, duża energochłonność, niska produktywność czy niska innowacyjność.

W sferze wzorców konsumpcji za wskaźniki niesprzyjające zrównoważonej konsumpcji uważa się: wzrost odpadów opakowaniowych w gospodarstwach domowych, zwiększanie konsumpcji energii wynikające z większej liczby używanego sprzętu (komputery, tablety, smartfony, pralki, telewizory, kosiarki itp.), wzrost liczby samochodów osobowych.

Za jeden z najistotniejszych czynników mających wpłynąć na konsumentów uznano wykształcenie w społeczeństwie wzorców trwałej, zrównoważonej konsumpcji wynikających ze świadomych decyzji jednostek i opartych na wewnętrznym przekonaniu. By osiągnąć ten cel, niezbędne jest podjęcie szeregu inicjatyw edukacyjnych obejmujących zarówno konsumentów jak i producentów, którym należy dostarczyć informacji o celowości i możliwych działaniach zmierzających do realizacji trwałego, zrównoważonego rozwoju. Informacje te muszą być rzetelne, wiarygodne i sugestywne.

Spśród całego katalogu działań realizowanych w ramach strategii za najważniejsze w sferze edukacji należy uznać:

- publikowanie informacji i raportów o sytuacji przedsiębiorstwa w zakresie spełniania norm środowiskowych,
- tworzenie kodeksów postępowania,
- promowanie dialogu pomiędzy przedsiębiorcami i społecznościami lokalnymi,
- wprowadzanie systemów zarządzania środowiskowego takich jak ISO 14000, System ekzarządzania i audytu EMAS, Analizy Cyklu Życia (LCA) i Deklaracji Środowiskowych Produktu (EPD),
- promocja produkcji artykułów o wydłużonym okresie użytkowania,
- wspieranie usług umożliwiających bardziej efektywne użytkowanie przedmiotów (wspólne użytkowanie itp.),
- systemowe wspomaganie stosowania materiałów przyjaznych dla środowiska, w tym ulegających biodegradacji,
- rozwój znakowania wyrobów (ecolabelling) w celu promowania towarów i usług o mniejszej materiałochłonności i energochłonności oraz informowanie o ich wpływie na środowisko,
- szkolenie przedstawicieli przemysłu, w tym głównie przedsiębiorców małych i średnich, w zakresie zagadnień ograniczania wpływu produkcji na środowisko,

- wprowadzenie edukacji ekologicznej na wszystkich poziomach nauczania,
- wykorzystanie mediów do promocji konsumenckich zachowań proekologicznych (ze szczególnym uwzględnieniem reklamy i innych, podobnych krótkich form przekazu),
- zwiększenie dostępności czytelnych i wiarygodnych informacji o środowiskowych aspektach wytwarzanych i konsumowanych dóbr, np. poprzez etykietowanie,
- wykształcenie proekologicznych wzorców konsumpcji w gospodarstwach domowych prowadzących do zmniejszenia ilości odpadów i ich segregacji,
- promowanie aktywności i zaspokajania potrzeb społeczeństwa z dziedziny nauki, edukacji, turystyki, rekreacji oraz kultury i rozrywki w sposób sprzyjający zrównoważonemu rozwojowi,
- zapewnienie konsumentom powszechnego, szybkiego i taniego dostępu do usług społeczeństwa informacyjnego, będących m.in. narzędziem dostępu do edukacji ekologicznej i platformą służącą do konsultacji problematyki środowiskowej,
- wzmocnienie ruchu konsumenckiego w powiązaniu z ruchem ekologicznym.

Gospodarka leśna w Polsce realizowana jest przez Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe (LP) mające w świetle konwencji z Aarhus (o Dostępie do Informacji, Udziale Społeczeństwa w Podejmowaniu Decyzji oraz Dostępie do Sprawiedliwości w Sprawach Dotyczących Środowiska) (2003) wszelkie znamiona władzy publicznej. Musi ona uwzględniać także konieczność realizacji zobowiązań krajowych wynikających z międzynarodowych porozumień.

Wcześniej cytowana definicja zrównoważonego rozwoju, zapisana w prawie ochrony środowiska posiada swoją odmianę branżową skierowaną bezpośrednio do leśnictwa. Podstawy zrównoważonej gospodarki leśnej zostały opracowane w ramach procesu Forest Europe (wcześniejszej MCPFE) i zgodnie z nimi zrównoważona gospodarka leśna to „służebności i użytkowanie lasów i obszarów leśnych w sposób i w stopniu, który utrzymuje ich różnorodność biologiczną, produktywność, zdolność do regeneracji, zdrowotność i ich potencjał do spełniania, teraz i w przyszłości, ich odnośnych funkcji ekologicznych, gospodarczych i społecznych na szczeblu krajowym i ogólnosiwiatowym oraz który nie powoduje szkody w innych ekosystemach”.

Lasy Państwowe realizując Strategię i wdrażając zrównoważony sposób zagospodarowania lasów podejmują cały szereg działań zmierzających do pełnego wdrożenia zapisanego w strategii programu, jednak wciąż wymaga on ciągłego udoskonalania.

Realizacja Strategii w obszarze zmian wzorców produkcji

Za jedną z najważniejszych pozytywnych inicjatyw w tym obszarze należy uznać dobrowolne poddanie gospodarki leśnej ocenie wg. kryteriów opisanych w dwóch globalnych, społecznych systemach certyfikacji leśnej: PEFC i FSC.

Poddanie się certyfikacji doprowadziło do wdrożenia do praktyki całego szeregu zasad postępowania wpisujących się w obszar zrównoważonego rozwoju takich jak: uwzględnianie kryteriów środowiskowych przy zlecaniu, nadzorowaniu i odbiorze prac wykonywanych przez firmy zewnętrzne, sprawowaniu nadzoru nad pracownikami firm świadczących usługi

na rzecz lasów pod kątem BHP, legalności zatrudnienia, terminowości wypłacania wynagrodzeń czy posiadania odpowiednich kwalifikacji i uprawnień do wykonywania prac leśnych.

W świetle analizowanej Strategii, należy jednak wskazać również obszary do dalszego doskonalenia takie jak:

- oferowanie szkoleń z zakresu zrównoważonej gospodarki leśnej również wykonawcom prac leśnych,
- możliwość premiowania wykonanych usług w przypadku zachowania wyższych niż wymagane standardów ochrony środowiska,
- uwzględnianie przy zlecaniu prac wyników analiz LCA czy wdrożenie do praktyki metody wyboru najlepszej możliwej technologii (BAT),
- stworzenie spójnej polityki zaopatrywania w towary i usługi, która uwzględniałaby wpływ tych zakupów na środowisko,
- konieczność podjęcia aktywnych działań na rzecz poszerzenia oferty produktów leśnych (uzależnienie od surowca drzewnego).

Realizacja Strategii w obszarze edukacji

Działalność LP na polu edukacji należy ocenić jako bardzo zaawansowaną. Tworzenie leśnych kompleksów promocyjnych, centrów edukacji przyrodniczo-leśnej, ścieżek dydaktycznych, organizowanie i udział w szeregu imprezach środowiskowych, przygotowywanie materiałów edukacyjnych itp. stanowi bardzo istotny wkład w poszerzanie i popularyzację wiedzy przyrodniczej.

Za możliwe obszary do dalszego doskonalenia tej działalności można uznać:

- koordynowanie programu szkoleń dla usługodawców,
- stosowanie przyjaznego i zrozumiałego dla odbiorców słownictwa na stronach internetowych nadleśnictw,
- program zachęcania społeczeństwa do udziału w zatwierdzaniu planów gospodarki leśnej i sposób udostępniania informacji o obowiązujących planach,
- ustanowienie i realizację programów wsparcia dla produktów oznaczonych certyfikatami leśnymi.

Literatura

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 (z późn. Zm.)

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo Ochrony Środowiska Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 z późn. zm.

Konwencja o Dostępie do Informacji, Udziale Społeczeństwa w Podejmowaniu Decyzji oraz Dostępie do Sprawiedliwości w Sprawach Dotyczących Środowiska Dz.U. 2003 nr 78 poz. 706

Strategia Zmian Wzorców Produkcji i Konsumpcji na Sprzyjające Realizacji Zasad Trwałego, Zrównoważonego Rozwoju (www.me.gov.pl/files/upload/8382/Strategia%20SCP_pl.pdf).

Komunikat Komisji Europa 2020. KOM(2010) 2020 wersja ostateczna. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu (http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_PL_ACT_part1_v1.pdf)

GUS 2011. Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski. GUS, GUS Katowice (http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/oz_wskazniki_zrownowazonego_rozwoju_Polski_us_kat.pdf).

Ekspertyza 2001. Ekspertyza Dotycząca Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju w Polsce. Zespół Konsultantów ITTI Poznań (https://www.mos.gov.pl/fileadmin/user_upload/Ekspertyza_dotyczaca_edukacji_dla_zrownowazonego_rozwoju_w_Polsce.pdf).

Deklaracje 2004. Deklaracje i rezolucje ministerialnych konferencji na temat ochrony lasów w Europie. Ministerstwo Środowiska, Warszawa.

Zobowiązania Polski wynikające z postanowień zawartych w „Planie działań” Szczytu Ziemi w Johannesburgu – Program wdrażania” ([http://orka.sejm.gov.pl/opinie4.nsf/nazwa/OSZ_20030807_d4/\\$file/OSZ_20030807_d4.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/opinie4.nsf/nazwa/OSZ_20030807_d4/$file/OSZ_20030807_d4.pdf)).

Summary. Forestry within the strategy of change production and consumption patterns to favor the implementation of the principles of sustainable development; educational challenges. The strategy of change the production and consumption patterns to favor the implementation of the principles of sustainable development was developed by Ministry Of Economy, Labour And Social Policy and adopted by the Council of Ministers on 14.10.2003 year. The introduction of this strategy is linked to a number of actions stemming both from other long-term national development strategy, eg. Poland 2025 - Long-term Strategy for Sustainable Development (2000) and sectoral development strategies such as energy policy etc. Forestry is both addressed and an important tool for implementing this strategy. Implementation of the strategy puts a whole range of educational challenges ranging from gain knowledge about what is sustainable development ?, how to measure it ?, how to make changes in the direction of the strategy ?, until after the change of usage of forest resources and education of employees, contractors and the public using the forest resources.

Key words: forest policy, education, long-term strategies, sustainable development